

mány csak 38-nak adott 200 frtos ösztöndíjakat s így a többi némes ifjú elesett a jótéteménytől; 1789 febr. 18-án azonban meghagyta II. József, hogy az ösztöndíjas helyek szaporítása céljából ezután 3. és nem 2. osztályú ösztöndíjakat kell osztogatni.

A convictus ifjúsága, mely még 1783-ban is saját tanáranak, Radlinger Józsefnek egy pásztori szindarabjával gyönyörködtette a látogató csanádi püspököt, Szent-Annán 1784 szept. 24-én tartotta utolsó díszvizsgálatát; a convictus üresen maradt épületébe a télen már Hóra elől menekülő nemeseket szállásoltak el.

(Folytatjuk.)

MÁRKI SÁNDOR.

IRODALOM.

Magyarország története. Irta *Marczali Henrik*. Számos történeti érdekű ábrával. Budapest, 1894. Eggenberger-féle könyvkereskedés (Hoffmann és Molnár). Ára 1 frt 20 kr.

Történettudományunk örvendetes gyarapodása mellett nem sajnálhatjuk eléggé történetírásunk nagy elmaradottságát. Tudósaink úgyszólván csak egymásnak vagy maguknak írnak s nem törődnek a nagy közönséggel, a mely hiában sovároog kutatásaik eredménye, a tudomány vívmányai után. Közönségünk nem is igen olvas történeti könyvet: se népszerűt, se komolyabb természetűt. A Történeti Életrajzokat csak szubvenzióval lehet fenntartani; Horváth Mihálynak évtizedekre van szüksége, míg egy-egy kiadása elfogy. Talán a millenniumi nagy vállalatok megtörik a jeget. Nem bizom benne, de jó kívánságaimat nem tagadhatom meg tőlük. Szó a mi szó: olyan rövidre fogott magyar történetünk, a melyet az ezer esztendő vezérfonalául a művelt olvasó közönség kezébe lehetne adnunk, egyáltalában nincs s ezt a hiányt az említett nagy vállalatok sem fogják pótolni. Itt volnának ugyan iskolai használatra készített kézikönyveink, de ezek a legtöbb esetben nem is vethetők irodalmi mérték alá. Tanulni annak módja szerint, megengedem, lehet tán belőlük; de hogy valakinek valaha lelki gyönyörüségére vagy épülésére szolgáltak volna, nem hiszem.

Ily körülmények közt irodalmunk valódi nyereségének tartom azt a munkát, a melynek czimét ismertető soraim fölé helyeztem. Történetünk századain át, ifjabb történetírói nemzedékünkben, megbízhatóbb vezetőt keresye se találhatnánk Marczalinál s könyve, azt hiszem, ép oly kedves és becses ajándék a nagy közönségnek, mint a mily jó szolgáltatokat van hivatva teljesíteni az iskolában. Nem készült az iskola számára,

s csak a könyv borítékának belső oldalán a «kiadói értesítés» figyelmeztet, hogy közrebocsátására Horváth Mihály iskolai kis kiadásának a forgalomból való kivonása szolgáltatott alkalmat. A munka beosztása, külső tagolása emlékezteti ezenfelül még az olvasót némiképp az iskolai kézikönyvekre. Egyebekben szerzőnk jár a maga útján, nem tapos másnak a nyomába s nem követ mást, mint lelke sugallatát. Nincs egyéb célja, mint, hogy néhány nyomtatott íven megismertesse a magyar állam ezer esztendő múltját, a magyar nemzet ezer esztendő életét; nincs egyéb törekvése, mint hogy elbeszéléséből a gyermek is értsen, a felnőtt is okuljon. Nem mondom, hogy mindenben és mindenütt el is érte azt, a mire törekedett; de azt jó lélekkel állíthatom, hogy a könyvet elejétől végig élvezettel olvastam s hiszem, hogy az én lelki gyönyörűségemben minden olvasója osztozik.

A szerző az elbeszélés legegyszerűbb formájával él, kerüli a szónohiasságot, keresetlen s csaknem krónikásszerűnek volna mondható, ha elbeszélése közben tett megjegyzései, figyelmeztetései és utasításai el nem árulnák, hogy az előadás e művészi formáját öntudatosan választotta. Érezzük, hogy azoknak a tájaknak, a melyeken végig vezet, minden zegét-zugát ismeri. Bennünket megkímél a fáradalmaktól s mindig arra a helyre bír állítani, a honnan szemkörünk legmesszebbre terjed s a honnan a tájat legjobban áttekinthetjük. Egyik eseményt a másikkal magyarázza s a hazai fejlődést mindig az általános történeti fejlődés keretébe foglalja. Nem fejtegetések útján cselekszi ezt; egy-egy megjegyzése is elég erre olykor. Inkább sejteti, semhogy dokumentálni igyekeznék ezt a kettős pragmatizmust. Legtöbb olvasója tán észre sem veszi, meg sem bírja becsülni ezeket az útmutatásokat; a hozzáértő annál jobban méltányolja az előadás e finomságait és a felfogásnak le nem leplezett mélységeit.

Ezért mondtam, hogy okulhat e könyvből a felnőtt is, tanulhat a tudós is. De azt hiszem, hogy minden olvasójára egyaránt élénk hatással van a könyv előadásának közvetlensége. A szerző bőven és szerencsésen alkalmazza, szövi elbeszélésebe az egykorú írókat, a mult idők tanuit, a nagy történeti alakoknak — ha van rá alkalom — vallomásait, tulajdonszavait. A hol ezt nem teheti, úgy részletezi a dolgokat, a hogyan a ma körülöttünk levőkkel szoktuk tenni; mondhatnám, modern világító eszközeinket használja ott, a hol a mult idők éjszakájának holdfénye látnunk nem enged. Érezzük, azt hisszük legalább, hogy közelről látjuk a dolgokat. Nem vesszük észre, hogy századok választanak el bennünket tőlük, mert a változó korokon át mindenütt meglátjuk azt, a mi a fejlődésben állandó, a mi velünk is közös: a nemzet erősen kidomborodó jellemét. «Zsarnokságot még Árpád faitól sem túrtak eleink, nemhogy idegentől» (Péter, 26. l.) — «Zsigmondnak a komoly magyar erkölcs nem

volt inyére; visszasietett Csehországba, hogy kedvteléseinek élhessen» (70. l.) — «Hősökben, bajnokokban soha sem volt szegény a magyar» (Hunyadi, 76. l.) — Szerencsétlen király, ki népe iránt gyanakszik; szerencsétlen nemzet, melytől idegen királya» (V. László, 81. l.) — «Nincs borzasztóbb állapot, mint a midőn egy nép azok zsarolása ellen kénytelen védekezni, a kik törvényt látnak fölötte» (Pórlázadás, 96. l.) — «Nem vár (a magyar) semmi jót sem töröktől, sem némettől, csak tulajdon kardjától, vitézségétől» (Török hódoltság, 118. l.)... Hangzik felénk az idők tanúsága, a mely míg megeleveníti a múltakat, szívünk-höz szól, meghat és fölemel.

De a munka eme jótulajdonságaival együtt járnak, majdnem azt mondhatnám, belőlük erednek gyengeségei is. Az előadás egyszerűsége, keresetlensége bizony egyszer-másszor pongyolaságba fordul át; sőt a nyelv tisztasága ellen való vétségek sem épen ritkák. A szerző ereje a történeti tények elemzésében mindenütt kiragyog; de nyomában ott van az árnyék is: gyengébb az alakításban. A magasabb szempontok keresése és szerencsés megtalálása sok jó szolgálatot tesz; de hibás, néha erőszakolt kitézésük meg is téveszti s olykor elhomályosítja látásunkat. Azt hiszem, nem vétek a szerző ellen azzal a föltevessel, hogy a könyv eme fogyatkozásai legnagyobb részben a sebtében való dolgozás következménye. Bizonyos vagyok benne, hogy ha siető korunk a «nonum prematur in annum» elvének nem volna oly esküdt ellensége, nem lett volna alkalmam e megjegyzések tételére.

Pædagogiai szakfolyóiratba írván emez ismertető soraimat, illenék arra a kérdésre is megfelelnem, hogy milyen sikerrel használható Marczali könyve az iskolában. A tanáron, a módszeren és a körülményeken fordul meg a dolog. Olyan osztályban például, a hova 60—70 tanuló jár, már csak a közönségesnél nagyobb terjedelme miatt sem merném e munkát használatra ajánlani. Annyira egyéni a munka minden szakasza, úgyszólván minden mondata, hogy a «tömegtanításra» egyáltalában alkalmatlan. Minél kevesebb az osztály növendékeinek száma, tehát minél többször s többet foglalkozhatik a tanár az egyes tanulókkal, annál fokozottabb mértékben válik be e könyvecske értéke. Mert használatát nem is képzelhetem másképen, mint, hogy a tanítást a könyv olvastatása alapján történnék. Az olvastatás hol gyorsabb, hol lassúbb tempóban mondatról-mondatra halad s mindenütt nyomon kíséri azt a tanár magyarázata. Érdemes is rá, meg is követeli. Ha a tanár elég járatos a történetben s magyarázataival képes növendékeit a könyv szellemébe bevezetni, Marczali vezérfonala alkalmas rá, hogy megvalósítsa azt, a mit az iskolai történettanítás ideális állapotának nevezhetnék.

A munka nyomdai kiállítása kifogástalan, sőt ízléses kivitelű képeinél fogva diszesnek is mondható. Kár, hogy a kiadók az illusztrá-

czik mellett történeti térkép-vázlatok mellékeléséről nem gondoskodtak. A könyvet e tekintetben is alkalmas módon egészíti ki Marczali egy másik kis munkája: «*A magyar állam ismertetésc.*» E két dolgozatával az érdemes tudós és tanár valóban nagy szolgálatot tett a középfokú történeti oktatásnak.

SEBESTYÉN GYULA.

A neveléstan kézikönyve. Tanítóképző intézetek számára szerkesztette *M. Joó István*, a debreczeni ev. ref. tanítóképző igazgatója s a theol. akadémián a neveléstan tanára. Budapest. 1894. Hornyánszky Viktor kiadása. 258 lap. Ára 3 frt.

Bizonyos lelki könnyebbülést éreztem, midőn a fentebbi című könyvet átlapoztam. Neveléstani irodalmunk Szaharáján ritkán akad egy-egy oázis, melyen kipihenhetné magát a neveléstani eszmék üde forrása után szomjazó lélek. Különösen sivár a tanítóképezdek használatára alkalmas neveléstani kézikönyvek irodalma; választásunk ezen a téren igen korlátolt. Ez egyébiránt még nem volna baj; nagyobb baj az, hogy az is, a mi e téren rendelkezésünkre áll, többé-kevésbé sikerült compilatio, vagy fordítás. Egyik sem felel meg azon eszmének, melyet az alapos tanítóképzés igényeiről alkottak maguknak azok, kik a hetvenes évek elején a tanítóképzés classicus hazájában, Poroszországban és Svájcban ismerkedtek meg a képezdekkel. Némelyek e könyvek közül elég terjedelmes ugyan, de belső ellenmondásai miatt tudományos becse szenved esorbát; másokban volna ugyan rendszer, de oly sekélyen jár, oly fölületes, hogy valóban megdöbbenő lesz a XX. század embere előtt, ha látandja, hogy ily kevés útravalóval bocsátották útjára a XIX. század végén a XX. század tanítóját. Mindama neveléstudományi kézikönyvek mellett, melyek ez időszert a tanítóképezdekben használatban vannak, előnyösen tűnik ki a kezünk között levő könyv *eredetisége, alapossága és rendszeres, tudományos szerkesztése* által. Véleményem szerint e tulajdonságainál fogva megérdemli e könyv, hogy minél szélesebb körben használatba vételessék; s ha a szerző a többi neveléstani disciplinákat (neveléstani anthropologia, módszertan) a kezünk alatt levő tankönyv tudományos színvonalán, s az abban lerakott elvekkel összhangzatosan közrebocsátja, könyve méltán fog nagyobb mérvű elterjedésnek örveudeni. Épp e két szempontból tartottam érdemesnek e könyvvel tüzetesebben foglalkozni. Egy részről indokolni kívánom imént közölt jóvéleményemet: másrészt a fogatkozásaira is rámutatok, hogy egy közelebbi kiadás alkalmával ezek is eltüntethetők legyenek, s a könyv értéke emelkedjék.

A munka a bevezető részen kívül (1—11. lap), melyben a nevelés